

DARWIN'İN MÜSLÜMAN ÖNCÜLERİ

-Anakronik Bir Okumanın Felsefi Eleştirisi-

Asım KAYA

ESKİ
YENİ
YAYINLARI

Eskiyeñi Yayınları: 146

DARWİN'İN MÜSLÜMAN ÖNCÜLERİ
-Anakronik Bir Okumanın Felsefi Eleştirisi-

Asım KAYA

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Tugay TAŞÇI

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Aralık 2022

ISBN: 978-625-7673-58-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

DARWIN'İN MÜSLÜMAN ÖNCÜLERİ

-Anakronik Bir Okumanın Felsefi Eleştirisi-

Asım KAYA

Ankara 2022

Asım KAYA

Denizli'de doğdu. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2022'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde yüksek lisansını tamamladıktan sonra aynı enstitü bünyesinde doktora eğitimine başladı. Hali hazırda Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ -----	7
ÖN SÖZ-----	9
GİRİŞ -----	13

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Biyolojik Evrim -----	41
2. Yaratılışçılık-----	48
3. Teistik Evrim -----	57
4. Büyük Varlık Zinciri -----	73

İKİNCİ BÖLÜM CÂHİZ VE “EVRİM TEORİSİ”

2.1. Câhiz’da Evrim Teorisi’nin Bulunduğuna Dair Görüşler-----	97
2.1.1. Von Eilhard Wiedemann (1915) -----	99
2.1.2. İsmail Mazhar (1918)-----	103
2.1.3. Conway Zirkle (1941)-----	105
2.1.4. Ali Bû Mülhim (1980) -----	109
2.1.5. Mehmet Bayrakdar (1983)-----	114
2.2. Câhiz’da Evrim Teorisi Düşüncesinin Biyolojik Evrim Bağlamında Değerlendirilmesi -----	122
2.2.1. Çevresel Etkiler-----	126
2.2.2. Hibrit Türleşme -----	128
2.2.3. Metamorfoz -----	130
2.2.4. Mesh -----	132
2.2.5. Yaşam Mücadelesi-----	145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN MİSKEVEYH VE “EVİRİM TEORİSİ”

3.1. İbn Miskeveyh’te Evrim Teorisi’nin Bulunduğuna Dair Görüşler-----	155
3.1.1. İsmail Mazhar (1915)-----	159
3.1.2. İsmail Hakkı İzmirli (1928)-----	166
3.1.3. Abbas Mahmud el-Akkâd (1964?)-----	172
3.1.4. Muhammed Hamidullah (1978)-----	179
3.1.5. İsmail Yakıt (1984)-----	182
3.2. İbn Miskeveyh’te “EvrİM Teorisi” Fikri’nin Büyük Varlık Zinciri Bağlamında Değerlendirilmesi-----	185
3.2.1. İbn Miskeveyh’in Felsefesi ve Kozmoloji Anlayışı ---	186
3.2.2. Nefsin İdrak Yetileri ve Varlık Mertebeleri -----	190
3.2.2.1. Bitki Mertebesi ve Nebati Nefsin Etkileri -----	193
3.2.2.2. Hayvan Mertebesi ve Hayvânî Nefsin Etkileri ----	196
3.2.2.3. İnsanlık Mertebesi ve Nâtlık Nefsin Etkileri-----	198
3.2.3. Evrim Teorisi ve İbn Miskeveyh’in Büyük Varlık Zinciri-----	201
3.2.4. Muhtemel Bir İtiraz -----	221
SONUÇ -----	223
KAYNAKÇA -----	227
DİZİN -----	241

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
akt.	: Aktaran
a.y.	: Aynı yer
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
çev. gir.	: Çevirenin girişi
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
karş.	: Karşılaştırınız
no.	: Numara
s.	: Sayfa
t.s.	: Tarih yok
v.d.	: Ve diğerleri

ÖN SÖZ

Modern dönemde din ve bilim tartışmalarının en yoğun hissedildiği konunun evrim teorisi olduğunu söylersek eğer mübalağa etmiş sayılmayız. Öte yandan meseleye teizm perspektifinden bakacak olursak, evrim teorisini, ateizme teşne yapılması dolayısıyla dini gerekçelerle reddedenlerin yanı sıra onu Tanrı'nın yaratma yöntemi olarak görenlerin de ciddi bir çoğunluk oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, evrim teorisinin tarihsel bir izdüşümünü ortaya koymak ya da -özellikle İslam Dünyası'nda- teorinin halk indindeki olumsuz imajını silmek ve Tanrı'nın bir yaratma yöntemi olduğunu desteklemek babında sıklıkla dile getirilen bir argüman mevcuttur. Bu argümana göre filozoflardan, kelimcilerden, doğa bilimcilerinden ve mutasavvıflardan müteşekkil bir grup Müslüman alim, Darwin'den çok daha önce evrim teorisinden bahsetmiş veya teoriye benzer fikirleri ileri sürmekle evrim teorisine katkı sağlamışlardır. İlk olarak batılı araştırmacılar tarafından ortaya atılan ilgili argümanın izini 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar sürmek mümkündür. Nitekim ilk defa 1874 yılında Amerikalı bilim tarihçisi John William Draper tarafından ileri sürülen bu argüman, bahsi geçen tarihten bu yana gerek Müslüman gerekse Müslüman olmayan çeşitli yazarlarca da dile getirilmiştir. Bu çalışmada Câhız ve İbn Miskeveyh'in düşünceleri özelinde, Darwin'den önce yaşayan Müslüman düşünürlerin farklı bağlamlarda dile getirmiş oldukları fikirlerin evrim teorisine hamledilmek suretiyle, anakronik bir okumaya tabi tutulduğu görüşünü savunacak ve bahsi geçen iki Müslüman alimin eserlerinden hareketle konunun nasıl anlaşılabilirliğini ortaya koymaya çalışacağız.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın giriş kısmında, Müslüman alimlerde evrim teorisi veya teoriye benzer fikirlerin bu-

lunduğuna dair görüşlerin tarihsel arka planını serdetmeye çalışacağız. Bu bağlamda konuyla ilgili 1874-1950 yılları arasında* gerek Müslüman gerekse gayr-ı müslim yazarlarca ileri sürülen görüşleri aktaracağız. Dolayısıyla bu açıdan çalışmamız aynı zamanda bir literatür çalışması olma özelliğini hâizdir. Birinci bölümde, bahsi geçen anakronik okumanın daha iyi anlaşılabilmesi için önemli olduğunu düşündüğümüz bazı önemli kavramlara değineceğiz. Bu noktada *Biyolojik Evrim, Yaratılışçılık, Teistik Evrim ve Büyük Varlık Zinciri* alt başlıklarından müteşekkil kavramsal çerçeveyi, ikinci ve üçüncü bölümdeki değerlendirmelerimizin daha net bir surette anlaşılması adına detaylı bir incelemeye tabi tutacağız.

İkinci bölümde ise Mutezili ekole mensup olan Câhız'ın *el-Kitâbü'l-Hayevân* isimli eserinde aktardığı “mesh”, “hibrit türleşme”, “metamorfoz”, “yaşam mücadelesi” ve “çevrenin canlıların fiziki görünümü üzerindeki etkisi”ne ilişkin fikirleri, evrim teorisiyle ilişkilendiren beş farklı yazarın görüşleri** çerçevesinde yorumlayacağız. Akabinde ise birinci bölümde serdettiğimiz *biyolojik evrim* kavramı bağlamında ilgili yorumların ne denli tutarlı ve ilgili eserden çıkarsanabilir olacağını etraflı bir değerlendirmeye tabi tutacağız.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise örnek olarak seçtiğimiz bir diğer isim olan Meşşai filozof İbn Miskeveyh'in, *el-Fevzü'l-Aşğar* ve *Tehzîbü'l-Ahlâk* adlı eserlerinde geçen ve evrim teorisiyle irtibatlandırılan görüşlerini ele alacağız. Bu bölümde de ilk olarak yine beş farklı yazarın konuyla ilgili yorumlarını serdedecek*** akabinde ise birinci bölümde detaylı bir şekilde açıkladığımız *Büyük Varlık Zinciri*

* Bkz: 49 nolu dipnot.

** Bkz.: 172 nolu dipnot.

*** Bkz.: 262 nolu dipnot.

kavramı çerçevesinde bahsi geçen irtibatlandırmanın ne ölçüde tutarlı ve mezkûr eserlerden çıkarsanabilir olacağını detaylı bir şekilde ele almaya çalışacağız. Bu bağlamda çalışma boyunca çeşitli zorlukların üstesinden gelmemde desteğini esirgemeyen pek çok kıymetli isim mevcuttur ki onları da burada anmadan geçemeyeceğim. En başta tecrübelerinden her daim istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Recep Alpyağlı'ya, değerli katkıları ve yönlendirmelerinden dolayı Prof. Dr. Aydın Topaloğlu ve Prof. Dr. Ömer Türker'e, öte yandan özellikle literatürde karşıma çıkan Almanca, İspanyolca ve Urduca gibi metinleri çözümlemede desteklerini esirgemeyen, Osman Erdoğan, Muhammed Ali Arslan, Muhammed Abdülhalik Fakir ve Tasavvur Abbas'a, çalışmamı baştan sona okuyup kıymetli görüşlerini esirgemeyen değerli dostlarım Faruk Emin Önügören, Sabri Fıstıkçı ve Tugay Taşçı'ya, son olarak her daim desteklerini arkamda hissettiğim kıymetli aileme de teşekkürü borç bilirim.

Asım KAYA
TOKAT 2022